

А.У. Ауелбекова¹

*¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРІ

Аннотация

Мақалада оқытудың интерактивті әдістерінің түрлері және оларды білім беру процесінде қолданудың артықшылықтары келтірілген. Интерактивті сабақты өткізу, оның негізгі бөлігінің ерекшеліктері сипатталған алгоритмі ұсынылды. Сонымен қатар, оқытудың интерактивті формаларын енгізу ерекшеліктері сипатталған.

***Түйінді сөздер:** оқытушы, білім алушы, инновациялық оқыту, интерактивті әдістер, қабілетті тұлға, шығармашылық белсенділік.*

А.У. Ауелбекова¹

*¹Казахская национальная академия хореография
(Нур-Султан, Казахстан)*

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ПО ПРОГРАММАМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье представлены виды интерактивных методов обучения и преимущества их использования в образовательном процессе. Предложен алгоритм проведения интерактивного занятия, изложены особенности проведения его основной части. Кроме того, описаны особенности реализации интерактивных форм обучения.

***Ключевые слова:** преподаватель, обучающийся, инновационное обучение, интерактивные методы, способная личность, творческая активность.*

A.U. Auyelbekova¹

*¹Kazakh national academy of choreography
(Nur-Sultan Kazakhstan)*

INTERACTIVE TEACHING METHODS FOR HIGHER EDUCATION PROGRAMS

Annotation

The article presents the types of interactive methods as one of the types of innovative learning and the advantages resulting from their use in the educational process. An algorithm for conducting an interactive lesson is proposed, and the features of its main part are described. In addition, the features of implementing interactive forms of learning are explained.

***Key words:** teacher, student, innovative learning, interactive methods, capable personality, creative activity.*

Кіріспе. Ғылым мен техниканың қарыштап дамуына негізделген қоғамның қазіргі даму жағдайында стандартты емес ойлы шығармашылық тұлғаларға деген қажеттілік артып келеді. Қазіргі уақытта оқытатын пәндер аясында қажетті білімді, дағдылар мен іскерлікті қалыптастыру арқылы мамандар даярлау ісі заманауи талаптарға толық жауап бермей, біршама артта қалып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінің негізі оқу пәндері емес, білім алушылардың кез келген жағдаяттардағы ойлауы мен іс-әрекетінің тәсілдері болуы тиіс. Бүгінгі таңда жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ісін жүзеге асырып отырған жоғары оқу орындарының міндеті жоғары деңгейлі кәсіби мамандарды даярлап шығару ғана емес, сонымен қатар:

— дүниетанымы, азаматтық және моральдық ұстанымы қалыптасқан, қазақстандық қоғамды жаңғыртуға белсенді қатысатын, ақпараттық және коммуникациялық технологияларды меңгеру негізінде бәсекеге қабілетті, қазақ, орыс және шет тілдерінде коммуникациялық бағдарламаларды құруға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға, өзін-өзі жетілдіруге, табысқа жетуге және кәсіби деңгейге бейімдеуге бағытталған;

— дүниетанымдық, азаматтық және адамгершілік ұстанымдардың қалыптасуы негізінде әлеуметтік-мәдени тұлғаның дамуын қамтамасыз ететін жалпы құзыреттілік жүйесін құрайтын;

— қазақ, орыс және шет тілдерінде тұлғааралық әлеуметтік және кәсіби қарым-қатынас жасау қабілеттерін игерген;

— өмірі мен қызметінің барлық салаларында заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеру және пайдалану арқылы ақпараттық сауаттылықты дамытуға үлес қосатын;

— өзін-өзі дамыту және өмір бойы білімін жетілдіру дағдылары қалыптасқан;

— қазіргі әлемде ұтқырлыққа, сыни ойлау мен физикалық өзін-өзі жетілдіруге қабілетті тұлғаны қалыптастыру [1]. Сондай-ақ, оқыту барысында білім алушылардың шығармашылық белсенділігі, креативті ойлау, бағалай білу, нарықтың өзгермелі қажеттіліктеріне тез бейімделе білу қабілеттерін дамыту маңызды.

Зерттеу әдістері. Қазіргі ғылыми әдебиеттерде білім алушыларды оқытудың инновациялық тәсілдері жүйелі болуға және болашақ мамандарды даярлауда оқу-тәрбие жұмысының барлық аспектілерін қамтуға тиіс. Сондай-ақ білім беру мазмұнына, оқытушылардың кәсіби-педагогикалық дайындығына, оқытудың жаңа технологиялары мен әдістерін әзірлеудегі теориялық және практикалық тәсілдерді қайта қарау қажет. Осы міндеттерді орындау үшін талдау, салыстыру, сипаттамалық әдістер қолданылды.

Тақырып бойынша әдебиеттерге шолу. Аталған зерттеу жұмысында шетелдік әдіскер-ғалымдар М.Н. Черкасов, М.В. Булано-

ва-Топоркова және өзге де ғалымдардың еңбектерін басшылыққа ала отырып, Қазақстан Республикасы Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында көрсетілген міндеттерді шешудің жолдары, яғни құзіретті маман даярлауды жүзеге асыруды қамтамасыз ететін білім беру процесінде қолданылатын белсенді әдістерге талдау жасалынды.

Зерттеу нәтижесі. Оқу процесінде қолданылатын инновациялық білім беру технологияларының негізін әлеуметтік тапсырыс, еңбек нарығындағы сұраныс, болашақ мамандардың кәсіби мүдделері, білім алушылардың жеке және жеке тұлғалық ерекшеліктерін есепке алу құрауы тиіс. Сондықтан жоғары мектепте мамандарды даярлау кезінде инновациялық формалар мен әдістерді қолдану кадрларды даярлау мен оқытудың мақсаттары мен міндеттерін прагматикалық түсінумен міндетті түрде үйлестіру қажет. Қазіргі психологиялық-педагогикалық әдебиетте инновациялық әдістер оқу-тәрбие процесін дамыту мен жетілдіруге және заманауи қоғам өмірінің түрлі салаларында мамандарды кәсіби қызметке даярлауға бағытталған оқытудың көптеген технологияларында көрініс табады [2, 201-206 б.]. Олар білім алушылардың кәсіби білімін, іскерлігін және дағдыларын қалыптастыру және бекіту үшін жағдай жасайды, болашақ маманның кәсіби қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқытушылардың оқыту процесінде инновациялық әдістерді қолдануы әртүрлі пәндерді оқытуда стереотиптерді жеңуге, кәсіби жағдайларға жаңа көзқарасты қалыптастыруға, білім алушылардың шығармашылық, креативті ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді [3, 125-134 б.].

Қазіргі уақытта білім алушыларды оқытудың жаңа түрлері мен әдістерін қарқынды іздеу және енгізу жүргізілуде. Осыған байланысты, заманауи оқытушы алдына қоятын негізгі міндеттердің бірі мыналар:

- интерактивті режимде оқытуды жүргізу;
- оқитын пәнге білім алушылардың қызығушылығын арттыру;
- оқу процесін күнделікті өмір тәжірибесіне жақындату, атап айтқанда: коммуникация дағдыларын қалыптастыру, жылдам өзгеретін өмір сүру жағдайларына тез бейімделу, әлеуметтендіру, келеңсіз жағдайларға қарсы психологиялық төзімділікті арттыру, қақтығыстарды реттеу дағдыларын үйрету және т. б. Осылайша, сапалы жаңа білім беру жүйесінің негізгі міндеті білім алушылардың оқылатын пәнге деген тұрақты қызығушылығына қол жеткізуге, оқытудың бірінші курстарынан бастап өз бетімен білім алуға, сондай-ақ ғылыми ізденістерге тартуға негізделеді. Ол үшін, бастапқыда білім алушылардың психологиялық ойлау жүйесін «білім алу және болашақ мамандықты меңгеру қажет» - деген бағытқа қарай жол сілтеу керек. Білім алушы, болашақ маман ретінде әлеуметтік және кәсіби дағдыларды алған соң, оларды практикалық қызметте қалай қолдана

алатынын түсінуі тиіс. Оқытудағы инновациялық әдістер мен технологиялар оқытушыға қойылған міндеттерді шешуде үлкен мүмкіндік береді.

Бастапқыда, оқыту екі негізгі компонентті қамтуы тиіс: ақпаратты беру және оны қайта алу. Көптеген оқытушылардың негізгі проблемасы - олар өз тәжірибесі мен меңгерген біліміне ғана бағдарланып, өз пәнін түсіну призмасы арқылы білімді таратуға тырысады. Ал білімді бағалау кезінде, білім алушы оқулықтар мен дәрістердің нақты фразасымен емес, өз сөздерімен жауап бергенде оқытушы жауапты пәнді түсінуге сәйкес келмейді деп бағалай бастайды. Оқытудағы инновациялық әдістер пәнді түсінудегі шығармашылық тәсілдерді бағалауды, сондай-ақ стандартты мәселелерді стандартты емес шешуді табу керектігін қарастырады.

Білім беру дипломды алу үшін формальды рәсім емес, адамның тұлғалық және кәсіби өсуіне ықпал ететін қызықты процесс болуы тиіс.

«Классикалық» білім контексінде оқытушы ақпаратты жіберуші, ал студент-алушы болып табылады. Бұл жағдайда «chalk-and-talk» әдісі жиі қолданылады, яғни «бор-және-әңгіме». Бұл көптеген оқу орындарында білім беру стратегиясы ретінде көптеген онжылдықтар бойы қолданылған танымал әдіс. Мұндай жағдайларда, оқу тәртібі, әдетте, пассивті, ал білім алушылар оқу процесінде жеткіліксіз деңгейде рөл атқарады [4].

Дәстүрлі білім беру тәсілдері жоғары оқу орнында білім алушыларға оқытылып жатқан және сала қажеттігіне сәйкес келмеуіне алып келді. Осылайша, көптеген мекемелер нақты проблемалардың көмегімен міндеттерді шешуге негізделетін проблемалық - бағдарлы оқытуға көшеді.

Негізгі әдістемелік инновациялар оқытудың интерактивті түрлері мен әдістерін қолданумен байланысты. Оқытудың мұндай түрлерін енгізу қазіргі заманғы жоғары оқу орындарында білім алушылардың дайындығын жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Білім алушылар оқу процесіне белсенді қатыстыру арқылы оқыған материалды түсіну, есте сақтау оңай.

Жалпы, оқытушы мен білім алушылардың өзара әрекеттестігінің үш түрін бөліп көрсетуге болады:

1. Пассивті, ол кезде оқытушы негізгі әрекет етуші тұлға және сабақ барысын басқарушы болып табылады, ал білім алушылар белсенді тыңдаушылар рөлінде болады.

2. Активті, білім алушылар белсенді қатысушылар болып табылатын білім алушы мен оқытушының іс-әрекеті тең болады.

3. Интерактивті, білім алушылардың өзара әрекеттесуі тек оқытушымен ғана емес, сонымен қатар бір-бірімен де орын алады.

Сабақ берудегі интерактивті әдістердің мақсаты – білім алушы өзінің зияткерлік әлеуеті мен табыстылығын сезінеді, бұл оқу процесін тиімді етеді. Басқаша айтқанда, интерактивті оқыту - бұл, бірінші кезекте, диалогтық оқыту, оның барысында білім алушы мен оқытушы арасында, сондай-ақ білім алушылардың өздері арасында қарым-қатынас жүреді.

Оқытудың интерактивті әдістерінің міндеттері:

- білім алушылардың пәнге және өздігінен білім алуға қызығушылығын ояту;
- білім алушылардың өз пікірін қалыптастыру және өз позицияларын қорғай білу;
- әлеуметтік және кәсіби дағдыларды қалыптастыру;
- оқытылатын материалды тиімді игеру;
- білім алушылардың қойылған міндеттерді шешу жолдары мен нұсқаларын өз бетінше іздеуі, сондай-ақ қабылданған шешімді негіздеу;
- білім алушылар арасында белсенді қарым-қатынас орнату, топта жұмыс істеуге үйрету;
- білім алушылардың саналы құзыреттілік деңгейін қалыптастыру.

Білім беруде әртүрлі интерактивті формалар бар [5]:

- дөңгелек үстел әдісі;
- дебат;
- миға шабуыл;
- іскерлік және рөлдік ойындар;
- case-study (нақты жағдайларды талдау, ситуациялық талдау);
- тренингтер, шеберлік сабақтары.

Нақты жағдайға байланысты оқытушы оқытудың ең ыңғайлы түрлерін өзі таңдайды.

Интерактивті сабақта оқу материалдары беріліп, жұмыстың белгілі бір қағидаларын ұстану керек.

Бірінші принцип: сабақ – бұл монотонды дәріс емес, жалпы жұмыс және білім алушылардың бір-бірімен және оқытушымен өзара әрекеттесуі.

Екінші принцип: барлық білім алушылар әлеуметтік мәртебесіне, жасына, тәжірибесіне, жұмыс орнына және т. б. қарамастан тең.

Үшінші принцип: әр білім алушы кез келген мәселе бойынша өз пікірін айтуға құқылы.

Төртінші принцип: бірде-бір жағдайда жеке тұлғаны сынауға болмайды, тек идеяның өзі сынға ұшырауы мүмкін.

Бесінші принцип: сабақта айтылғандардың барлығы іс-қимылға басшылық емес, тек ойға ақпарат болып табылады.

Осы принциптерді басшылыққа ала отырып, оқытушы да, білім

алушылар да интерактивті сабақтардан барынша әсер алады.

Сонымен, интерактивті сабақ өткізудің келесі алгоритмі бар.

Сабақты дайындау:

- оқытушы тақырыпты, сондай-ақ сабақ жағдайын таңдайды;
- барлық білім алушылар міндетті түрде бірдей түсінуі тиіс барлық терминдерді, ұғымдарды және т. б. анықтайды.;
- осы тақырып пен топта жұмыс істеу үшін неғұрлым тиімді болатын интерактивті сабақтың нақты түрін таңдайды.

Кіріспе:

- білім алушыларға сабақ тақырыбын хабарлау;
- сабақтың мақсатын қалыптастыру.

Негізгі бөлім: интерактивті сабақтың түріне байланысты оны жүргізу ерекшеліктері қалыптасады.

Қорытынды: рефлексия студенттердің сабақ барысында сезімге, сезімге шоғырлануынан басталады. Сабақтың рефлексивті талдауының келесі кезеңі - бағалау. Рефлексия оқытушы жасайтын жалпы қорытындылармен аяқталады.

«Дөңгелек үстел» әдісіне негізделген сабақтың негізгі бөлігін өткізу ерекшеліктері осы әдісті қолдану бұрын алынған білімді бекітуге, жетіспейтін ақпаратты толтыруға, бар мәселелерді шеше білуге, пікірталасты жүргізу мәдениетіне үйретуге мүмкіндік береді. «Дөңгелек үстелдің» өзіндік ерекшелігі - тақырыптық пікірталастың топтық кенеспен үйлесуі.

«Дөңгелек үстел» әдісін пайдалана отырып сабақты ұйымдастыру ерекшеліктері пікірталас барысында берілген тақырып бойынша бір-екі проблемалы жағдай талқылануы тиіс; пікірлер мен айтылған ережелер әртүрлі көрнекі материалдарды (мысалы, схемалар, диаграммалар, графиктер, аудио-бейнежазбалар) пайдалана отырып көрсетілуі қажет; негізгі сөз сөйлеулер тақырып бойынша мұқият дайындалуы тиіс.

Пікірталасқа негізделген сабақтың ерекшелігі, мақсаты оқыту, диагностика, тренинг, түрлендіру, орнатуды өзгерту, шығармашылықты ынталандыру және т.б. болып табылатын белгілі бір мәселені, мәселелерді немесе ақпаратты, идеяларды, пікірлерді, ұсыныстарды және т. б. салыстыруды ұжымдық талқылау болып табылады.

Дебаттар – «дөңгелек үстел» нысаны болып табылады, оның негізінде берілген тақырыптық тезис бойынша еркін пікір алмасу, пікір алмасу жатыр. Білім алушылар тобы екі топқа бөлінеді. Пікірталастың ерекшелігі – алынған нәтиже, онда қойылған сұраққа бір жақты жауап берілуі тиіс - иә немесе жоқ. Бір кіші топ оң жауаптың жақтастары (бекітетін), ал екінші кіші топ – теріс жауаптың жақтастары (теріс) болып табылады. Пікірталастар барысында қатысушылар мысалдар, фактілер келтіреді, фактіні дәлелдейді, түсіндіреді, әртүрлі

ақпаратты және т. б. ұсынады.

Сонымен қатар, дебаттар өз позицияларын қалыптастыру және қорғау, шешендік дағдыны және аудиториямен қарым-қатынас жасай білуді нығайтады, командалық рух пен көшбасшылық қасиеттерді қалыптастырады, білім алушылардың коммуникативтік мәдениетін және көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытады. Пікірталасты өткізу барысында зерттеу дағдылары қалыптасатыны маңызды, сонымен қатар нақты дәлелдер мен нақты мысалдарды қажет етеді, оларды іздеу үшін әдебиетпен және ақпарат көздерімен жұмыс істеу қажет. Сондай-ақ, дебаттың арқасында білім алушылардың ұйымдастырушылық дағдылары, жазбаларды тыңдау және жүргізу дағдылары қалыптасады.

Білім алушылардың шығармашылық белсенділігін ынталандырудың ең танымал әдістерінің бірі әртүрлі міндеттерді дәстүрлі емес шешімдерді іздеу үшін қолданылатын әдіс - миға шабуыл әдісі. Мұнда талқылауға қатысушылар шешімнің барынша көп нұсқаларын айтады. Содан кейін практикада қолданылуы мүмкін ең сәтті шешімдер іріктеледі.

Интерактивті оқытудың тағы бір түрі – кәсіби қызметтің пәндік және әлеуметтік мазмұнын жаңғыртуға негізделген іскерлік ойын. Іскерлік ойынның маңызды құрамдас бөлігі қарым-қатынас жүйелерін, кәсіби қызметтің әртүрлі жағдайларын модельдеу болып табылады, бұл білім алушылардың практикалық кәсіби қызметі басталғанға дейін іскерлік дағдылар мен құзыреттіліктерді игеруде маңызды рөл атқарады.

Іскерлік ойын кезінде қатысушы өзінің рөлі мен функциясына сәйкес өзінің белгілі бір міндетін шешеді, ал қатысушыларды өз бетінше оқыту олардың бірлескен қызметі барысында жүргізіледі.

Іскерлік ойында білімді бірлесіп игеру процесінде болып жатқан қарым-қатынас нақты зерттелетін қызметте адамдардың қарым-қатынасын имитациялайды және жаңғыртады, бұл ынтымақтастықтың шеберлігі мен дағдыларын алуға мүмкіндік береді.

Шеберлік сабақтар - бұл педагогикалық жүйенің жаңа идеяларын берудің басты құралы. Бұл шағын топтарда өз бетінше жұмыс істеу әдісі, ол тәжірибе және пікір алмасуға мүмкіндік береді. Шеберлік сабақтарды өткізу кезінде барлық білім алушыларға белсенді қызметке қатысуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасалады. Бұл әдістің идеясы проблемалық мәселені қою және оны әртүрлі жағдайларды ойнату арқылы шешу болып табылады. Шеберлік сабақтағы өзара іс-қимыл түрі – ынтымақтастық, шығармашылық, қажетті шешімдерді бірлесіп іздеу, бұл оқытушының және шеберлік сабағына қатысушы білім алушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Бұл әдістің мақсаты - білім алушыларды кәсіби ғылым тіліне оқыту, сон-

дай-ақ зияткерлік, кәсіби және эстетикалық тәрбие беру.

Зерттеу нәтижесі. Жоғарыда айтылған материал бойынша қорытынды жасай отырып, интерактивті оқыту коммуникативтік дағдылар мен дағдыларды дамытуға бағытталған бірнеше міндеттерді бір уақытта шешуге мүмкіндік беретінін атап өтуге болады.

Интерактивті әдістер білім алушылар арасында эмоционалдық қарым-қатынас орнатуға көмектеседі, креативтілікті, стандартты емес ойлау және өз мүдделерін қорғай білу мүмкіндігін дамытады, командада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады, өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі оқытуда жоғары ынталандыруды, белсенді өмірлік позицияны, шығармашылық әлеуетті ашуды қамтамасыз етеді.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, оқытуда интерактивті әдістерді қолдану білім алушылардың жүйке жүктемесінің деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді, білім алушылардың назарын сабақ тақырыптарына және негізгі сұрақтарға ауыстыруға мүмкіндік береді.

Оқытудың интерактивті түрлерін қамтитын инновациялық әдістерді пайдалану қазіргі заманғы нарық қажеттілігі жағдайында білім алушыларды дайындау кезінде ерекше маңызға ие болады.

Инновациялық әдістердің артықшылықтарын асыра бағалау қиын, өйткені олар болашақ маманның жеке қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Инновациялық әдістер білім алушыларға жаңа білім алудың белсенді тәсілдерін үйренуге көмектеседі, әлеуметтік белсенділіктің жоғары деңгейін меңгеруге мүмкіндік береді, сондай-ақ студенттердің шығармашылық қабілеттерін ынталандырады және оқуды күнделікті өмір тәжірибесіне жақындатуға көмектеседі.

Қорытынды. Білім берудегі интерактивті әдістердің басты ерекшелігі - білім алушылардың оқу процесінде ынта танытуы, оны педагогтың әріптес-көмекші позициясынан ынталандыруы. Білім алу процесі мен нәтижесі әр білім алушы үшін жеке мәнге ие болады, бұл проблеманы өз бетінше шешу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Оқытудағы инновациялық технологияларды жүргізу үшін, ең алдымен, оқытушылардың өздерінде дәрістер өткізу әдеттері мен стереотиптерін өзгерту қажет. Сондай-ақ, білім алушылармен жұмыс істеуде білім алудың дәстүрлі тәсілін қайта бағдарлау қажет, бұл оларды өз бетінше ойлауға, ақыл-ой қабілеттерін дамытуға, талдау жасай білуге, қорытынды жасауға белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Оқытудың тиімді түрлерін табысты енгізу үшін оқытушы білім алушылармен қарым-қатынаста қазіргі инновациялық әдістерді қолдануға негізделген дағдылар мен білімнің кешенді жинағына ие болуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018

жылғы 31 қазандағы №604 бұйрығы).

2. Симоненко Н.Н. Управление образовательными услугами с применением инновационных методов обучения // Вестник Тихоокеанского государственного университета. – 2012. - №2. – С.201-206.

3. Черкасов М.Н. Инновационные методы обучения студентов // XIV Международная научно-практическая конференция «Инновации в науке». Новосибирск, 2012. – С. 125-134.

4. Глоссарий современного образования (терминологический словарь) // Народное образование. – 1997. – № 3.

5. Буланова-Топоркова М.В. . Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие для вузов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 504 с.

References:

1. *Zhogary zhane zhogary oqu ornynan kejingi bilim berudin memlekettik zhalpyga mindetti standarty* (Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2018 zhylgy 31 qazandagy №604 bujrygy). (In Kazakh.).

2. Simonenko N.N. *Upravlenie obrazovatel'nymi uslugami s primeneniem innovacionnyh metodov obuchenija* // Vestnik Tihookeanskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. - №2. – S.201-206. (In Russ.).

3. Cherkasov M.N. *Innovacionnye metody obuchenija studentov* // XIV Mezhdunarodnaja nauchno-prakticheskaja konferencija «Innovacii v nauke». Novosibirsk, 2012. – S. 125-134. (In Russ.).

4. *Glossarij sovremennogo obrazovanija (terminologicheskij slovar')* // Narodnoe obrazovanie.– 1997. – № 3. (In Russ.).

5. Bulanova-Toporkova M.V. *Pedagogika i psihologija vysshej shkoly: Ucheb. posobie dlja vuzov*. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2002. – 504 s. (In Russ.).